

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Проблема “європейської інтеграції” як орієнтир сьогоденного розвитку українського суспільства та держави становить собою звичний вже елемент порядку денного у сфері права, економіки чи міжнародних відносин, проте у дзеркалі причіпливої філософської рефлексії ця проблема може постати перед нами з нового, дещо парадоксального боку. По-перше, в методологічному плані, сама ідея моновекторності розвитку нашої країни у світі, що характеризується такими рисами, як неоднозначність, непередбачуваність і нелінійність, виступає певним анахронізмом доби Модерну з її детермінізмом і командно-адміністративною лінійністю. По-друге, в аксіологічному аспекті, тобто з точки зору цінностей, проблемою виступає можливість і до-речність інтродукції “європейських цінностей” у традиційне життя української спільноти за доби, коли такі цінності зазнають значного перетворення, певного розмиття та диференціації відносно класичного розуміння “Європи” як деякої цілісної ентелехії, в тому числі й завдяки намаганням самих європейців привести норми свого життя у відповідність до вимог ХХІ століття. По-третє, з точки зору гуманістичної перспективи, ідея євроінтеграції України становить собою взірць етатистського підходу до осмислення сучасного розвитку людства, — в той час як із позицій підходу людиномірного держава аж ніяк не може більше розглядатися як єдиний чи просто провідний суб’єкт історичного процесу, а показники її успішності та модернізованості не виступають гарантантами щастя окремої людини, що мешкає на її теренах (не кажучи вже про те, що десятки тисяч українських “заробітчани” вельми успішно вирішують проблему євроінтеграції у своєму власному індивідуальному вимірі).

Цікавим свідомством та гарною ілюстрацією означених вище тез може служити проект “Індексу щасливої планети”, що раз на декілька років розраховується британською неурядовою організацією New Economics Foundation під гаслом “Економіка — якби люди та планета щось значили” [2]. Зокрема, як свідчать дані цього проекту, заможні європейські країни, що зазвичай розглядаються як певний стандарт якості та приклад “успіху”, посідають відносно низьке місце в цьому “індексі щастя”, тоді як провідними та гідними наслідування за його показниками виявляються деякі країни Латинської Америки та Південно-Східної Азії. Формула обчислювання відносно проста та залежить від чотирьох показників: середньої тривалості життя у відповідній країні, показника добробуту та задоволеності цим життям (за даними

всесвітнього соціологічного опитування), ступені нерівності між доходами різних верств суспільства та так званого “екологічного сліду”, який розраховується у “глобальних гектарах на душу населення” і виражає властивий певній країні рівень споживання та забруднення навколишнього середовища.

За даними останнього (2016 рік) звіту за проектом “Індексу щасливої планети”, Україна знаходиться як раз у середині списку, на сімдесятому місці серед ста сорока, між Угорщиною та Тунісом (і, до речі, на два кроки вище Китаю); перші три місця займають відповідно Коста-Ріка, Мексика та Колумбія. Жодна європейська країна не потрапила до першої десятки, — найкращий результат демонструє Норвегія (12-те місце), тоді як більшість країн регіону, включаючи Францію та Німеччину, опинилися серед п'ятого десятку, а, скажімо, Люксембург так і зовсім посів друге місце з кінця (139-те). Справа в тому, що, демонструючи (за винятком частини країн Східної Європи, які в “Індексі” віднесені до іншої категорії — не “Europe”, а “Post-communist”) гарні показники за першими трьома факторами, — тобто, за тривалістю життя (від 79,8 до 82,2 років), рівномірністю доходів (від 16 % у Греції та Португалії до 4 % у Нідерландах) і за добробутом (від 5,0 за десятибальною шкалою в той саме Португалії до 7,8 у Швейцарії), — всі ці країни водночас свідчать про наявний в них практично руйнівний підхід до навколишнього середовища: від 3,67 GHa/Capita в Іспанії (15-те місце в загальному підрахунку) до 15,82 GHa/Capita в уже згадуваному Люксембурзі (139-те) [1]!

Інакше кажучи, не потрібно вдаватися у глибоку аналітику, аби дійти до висновку: сучасний рівень життя Європи не може бути взірцем для наслідування хоча б уже з причини екологічного плану. Якщо Україна та всі інші країни перейдуть на той рівень споживання та забруднення навколишнього середовища, що характерний для Люксембургу, Франції, Німеччини, не кажучи вже про США, то це буде означати загибель природи ті всієї планеті протягом найближчих років. А тому не можна сприймати й “європейські цінності” як такі, що принадні для всього світу та, тим більше, є чимось сталим і незмінним: застарілий підхід євроцентризму та економцентризму виявився за сьогоденних реалій короткозорим, таким, що веде до погіршення соціальних умов та до безпорадності перед лицем хоча б уже кліматичних змін. Як раз ідея стійкого розвитку, закликаною поєднати в собі соціальний і економічний вектор розвитку суспільства з екологічним, виступає одним із ключових факторів зміни стратегій і ідеалів світової спільноти — справжньою “екологічною революцією”, успішність якої залежить великою мірою від сфери вищої освіти [3].

Зокрема, настанови вищої освіти для стійкого розвитку суспільства, що є поки що недостатньо осмисленими в наших реаліях, не кажучи вже про втілення їх у навчальний процес українських університетів, вимагають зміни системи цінностей від споживацьких до таких, що спрямовані на збереження світу, та від лінійних, за яких знання, вміння, звичаї можуть бути надані в готовому вигляді (як-то перенесені з європейського простору на будь-який інший), до нелінійних. У світі несталості та непередбачуваності будь-яке “готове” знання виявляється неактуальним, а часто й просто не може існувати.

Відповідно, й “інструкції” з ефективної цілераціональної поведінки — чи то буденної та особистісної, чи то професійно-фахової — або відсутні (оскільки однозначно передбачити хід подій у нелінійному світі неможливо), або є принципово неповними та застарілими. Британський спеціаліст з філософії освіти Рональд Барнетт позначає таку ситуацію як “понадскладність”, і університет закликаний готувати молоде покоління до життя у світі понадскладності шляхом сприяння розвитку в його представниках відповідних якостей, сприяючи їй розумінню та затвердженню понадскладності як глобального феномена у суспільстві в цілому [1, с. 115–116].

Такими якостями вочевидь виявляються здатність до творчого, самостійного, критичного підходу до будь-якого предмета [3, с. 93–95]. Основною метою сьогоденного закладу вищої освіти має виступати не “передача знань і навиків”, а формування у студентів здатності отримувати знання та набувати навички самостійно, — завжди будучи готовим до зміни якщо й не стратегій, то хоча б тактичних прийомів своєї професійної діяльності, загалом до того, щоби жити та діяти у світі принципово нестійкому та невизначеному. Світ цей змінюється вкрай швидко, і змінюється він непередбачуваним чином, — а тому жодних “гарантованих” знань сучасний викладач студенту дати не в змозі.

Звичайно, мова сьогодні не може йти про якусь відмову від фахової сутності вищої освіти та про повсюдно-примусову переорієнтацію закладів вищої освіти на підготовку “універсальних творчих особистостей”, з однаковим успіхом здатних набувати знання та працювати у будь-якій галузі господарства, — це виглядало би занадто утопічно (не кажучи вже про те, що будь-яка “примусовість” за такого підходу принципово неможлива). Так само, вміння та здатність працювати “не за регламентом” мають відноситися до дійсно складних і нерегламентованих ситуацій, — тобто, “творча та критична” дія не може ототожнюватися з “умінням” обходити закон і діяти всупереч нормативам, а має ґрунтуватися на дусі закону: інакше кажучи, виховання особистості творчої та здатної критично й самостійно мислити виявляється водночас і вихованням особистості етичної, моральнісної.

Джерела

1. *Barnett R.* Reconfiguring the University // Higher Education Reformed / Ed. by Peter Scott. London and New York : Falmer Press, 2000. P. 114–129.
2. *Jeffrey K., Wheatley H., Abdallah S.* The Happy Planet Index: 2016. A global index of sustainable well-being. London : New Economics Foundation, 2016. URL: <http://happyplanetindex.org/s/hpi-data-2016.xlsx>.
3. *Mielkov Iu.* Human-Dimensionality and Values of Higher Education: Strategies for The Future of Complexity and Sustainable Development // Філософія освіти / Philosophy of Education: науковий журнал. 2019. Т. 24, № 1. С. 79–96.